

50 rokov

ŠOD nad bezpečnosťou práce

Návrh zákona o štátnom odbornom dozore nad bezpečnosťou práce vychádzal z naliehavej potreby urýchlene konštituovať v ČSSR orgány štátneho odborného dozoru a prispieť tak čo najviac k zníženiu úrazovosti, ktorá predstavuje citlivé miesto v živote občanov aj v ekonomike. Okrem zvýšenia úrovne bezpečnostno-technických aspektov práce bolo potrebné vyplniť jestvujúcu medzeru – v Československu chýbal orgán, ktorý by na tomto úseku vydával všeobecne záväzné prepisy. Ďalej bolo treba vytvoriť podmienky na ratifikáciu konvencie Medzinárodnej organizácie práce č. 81/1947 o inšpekcii práce v priemysle a obchode.

Na zvýšenie účinnosti kontrolného systému a jeho celkovej racionalizácii sa prišlo k vytvoreniu štátneho odborného dozoru nad bezpečnosťou práce a to na základe existujúcej inšpekcie bezpečnosti práce patriacej dovtedy do pôsobnosti orgánov Revolučného odborového hnutia (ROH), Ústavu technického dozoru, orgánov dozoru nad technickým stavom strojov a zariadení v poľnohospodárstve a orgánov dozoru plynárenskej inšpekcie.

Návrh zákona o štátnom odbornom dozore schválila vláda svojím uznesením 6. marca 1968. Vtedy práve dozrievali úvahy o novom štátoprávnom usporiadaní ČSSR. Preto vláda 4. júla uložila preskúmať jednotlivé ustanovenia zákona z hľadiska pripravovaného štátoprávneho usporiadania.

Už vtedy bolo známe, že tento zákon nezahŕňa všetky druhy štátneho odborného dozoru, avšak pôsobnosť pripravovaného štátneho dozoru sa vzťahovala na väčšinu organizácií republiky. Pri zrode zákona bola vyslovená zásada, aby do jeho pôsobnosti zahrnuli aj ostatné druhy štátnych odborných dozorov, avšak iba vtedy, keď sa vytvoria podmienky na prevzatie týchto činností.

So zreteľom na osobitné podmienky prevádzky a bezpečnosti v organizáciách podliehajúcich dozoru štátnej banskej správy bolo

Nedávno sme si pripomenuli **50. výročie**, keď v parlamente bývalej ČSSR prijali zákon č. 174/1968 Zb. o štátnom odbornom dozore (ŠOD) nad bezpečnosťou práce. **Prijatie tohto zákona položilo základ vzniku štátneho kontrolného systému bezpečnosti práce** do veľkej miery v podobe, v akej ho poznáme dnes. Na základe tohto zákona vtedy vznikol Slovenský úrad bezpečnosti práce a následne inšpektoráty bezpečnosti práce, ktoré zriadil. Takisto aj Výskumný ústav bezpečnosti práce, ktorý dovtedy riadila Slovenská odborová rada, sa týmto zákonom začlenil do štátneho systému starostlivosti o bezpečnosť práce.

nevyhnutné ponechať výkon dozoru v týchto podnikoch naďalej banskej správe, ktorá plnila ešte ďalšie úlohy na úseku racionalizácie ťažby nerastov a ochrany verejných záujmov. Rovnako aj orgány špecializovaného štátneho dozoru na železničiach, vo vodnej a v leteckej doprave ponechali v rezorte dopravy. Technické zariadenia, na ktoré dozerali, mali osobitný charakter a odlišné podmienky prevádzky vyžadujúce si špeciálnu úpravu dozornej činnosti. Osobitné orgány, ktoré dozerali na tieto technické zariadenia, nevykonávali však dozor nad bezpečnosťou práce. Ten odvtedy patril orgánom zriadeným podľa zákona č. 174/1968 Zb.

Ako je zrejmé, **zákon predstavoval kvalitatívny medzník v snahe zvýšiť účinnosť štátneho do-**

zoru nad bezpečnosťou práce a technických zariadení. Predpokladalo sa, že novovytvorené orgány štátneho odborného dozoru budú rešpektovať zásady preventívneho a komplexného vytvárania podmienok na zvyšovanie úrovne bezpečnosti práce.

Dovtedajší systém kontroly dodržovania pracovno-bezpečnostných predpisov, ktorý vykonávalo ROH, už nevyhovoval. **Bez štátneho nezávislého orgánu republiky nemohla pristúpiť k závažným medzinárodným konvenciám v tejto oblasti.** Nebolo jasné, kto má vydávať bezpečnostné predpisy záväzné pre viaceré rezorty. Cieľom zákona bolo odstrániť túto medzeru v legislatíve. Dodržovanie pracovno-bezpečnostných požiadaviek bolo možné za-

istiť najmä účinnými formami priameho štátneho donútenia a kontroly. Preto zákon predpokladal vytvorenie nezávislých odborných orgánov, ktoré budú kontrolovať, ako organizácie a pracovníci plnia predpisy na zaistenie bezpečnosti práce a technických zariadení a ako dodržiavajú ustanovené pracovné podmienky. **Týmto orgánom sa stal Slovenský úrad bezpečnosti práce a jeho inšpektoráty.** Zákon formuloval zásady činnosti tejto sústavy, jej práva a zodpovednosti a to v duchu zásad federatívneho usporiadania štátu. Pôsobnosť úradu bezpečnosti práce sa vzťahovala na rozhodujúci rozsah organizácií, zariadení, prevádzkovateľov a používateľov technických zariadení. Výnimky tvorili špeciálne činnosti, ktoré nebolo možné zahrnúť do kompetencie zriaďovanej inšpekcie. Zákon však umožnil realizovať koncepciu postupného sústreďovania všetkej agendy bezpečnosti práce na tieto novozriadené útvary. Jednotnosť riadenia tejto oblasti v rámci Československa zaisťovala koordinácia, na ktorú štátny odborný dozor zmocnil zákon.

Popri vykonávaní štátneho odborného dozoru nad bezpečnosťou práce bolo ustanovené, že odborové orgány budú aj naďalej na tomto úseku vykonávať spoločenskú kontrolu. Vhodné formy spolupráce týchto nových štátnych orgánov s odborovými orgánmi kryli osobitné dohody. Vzťahovalo sa to aj na spoluprácu medzi týmito orgánmi a ostatnými orgánmi s obdobným zameraním (napr. orgány, ktoré mali v kompetencii hygienu).

Začiatky práce sústavy Slovenského úradu bezpečnosti práce boli neľahké. Nesúrodá a zložitá bola personálna štruktúra orgánov dozoru, ktoré – ako sme už uviedli – vznikli z dozorných orgánov ROH, inšpektorov bývalého Ústavu technického dozoru, poľnohospodárskej inšpekcie a plynárenskej inšpekcie. **Napriek mnohým organizačným, personálnym a priestorovým ťažkostiam sa Slovenský úrad bezpečnosti práce**

stal platným riadiacim článkom štátnej politiky bezpečnosti práce, ústredným legislatívnym orgánom bezpečnosti práce a inšpektoráty vzápätí po svojom vzniku začali vykonávať štátny dozor v celej jeho šírke.

Pri štruktúrovaní obsahu štátneho odborného dozoru sa rešpektovala zásada, že právna regulácia každej oblasti spoločenského života je nevyhnutný predpoklad jej efektívneho fungovania, pričom úroveň tohto fungovania je daná okrem iného najmä kvalitou právnych úprav. Stav právnej úpravy tejto oblasti z hľadiska obsahu aj rozsahu charakterizovala najmä značná rozsiahlosť a rôznorodosť danej problematiky zahrňujúcej predovšetkým všeobecnú bezpečnosť práce, bezpečnosť technických zariadení, ustanovené pracovné podmienky a niektoré ďalšie oblasti.

Legislatíva uznávala všeobecné princípy, ktoré sú zakotvené v základných medzinárodných dokumentoch, akými sú Charta Organizácie Spojených národov, Európska sociálna charta a dohovy Medzinárodnej organizácie práce. Prevzatie týchto princípov do vnútroštátnej legislatívy bolo jednou z rozhodujúcich podmienok vstupu do Európskej únie. V tejto súvislosti treba spomenúť Listinu základných práv a slobôd, ktorá garantuje aj právo na ochranu života a zdravia a na uspokojujúce pracovné podmienky. Z týchto zásad vychádza aj Ústava SR, v ktorej podľa čl. 36 majú zamestnanci právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, pritom aj právo na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci.

Ďalšou dôležitou skutočnosťou v procese vývoja štátneho odborného dozoru bola účinnosť zákona NR SR č. 330/1996 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci. Zákon veľmi intenzívne vstúpil do života nielen odbornej bezpečnostno-technickej verejnosti, ale aj do všetkých sfér života výroby, prevádzky a služieb. V súlade s komunitárnym právom

Európskej únie, s postupnou transformáciou hospodárskej a sociálnej sféry našej spoločnosti, so vznikom nových výrobných a pracovných vzťahov zákonom sa konštituovali nové podmienky zaisťovania bezpečnosti práce, nové aspekty práce orgánov štátneho odborného dozoru, po novom formulované povinnosti prevádzkovateľov, resp. zamestnávateľov aj zamestnancov atď.

Nový pozitívny prístup k bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci charakterizovali aj tieto princípy:

- nedodržiavanie požiadaviek bezpečnosti práce nie sú náhodné chyby, ale dôsledky nevhodnej organizácie práce,
- na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci nestačí iba splniť požiadavky bezpečnostných predpisov, ale je nevyhnutné zisťovať aj ďalšie väčšinou špecifické riziká, ktoré ohrozujú bezpečnosť, a musia sa vykonať potrebné opatrenia na ich elimináciu,
- zamestnávateľ nemôže dosiahnuť zlepšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci bez aktívnej účasti zamestnancov, má im umožniť účasť na riadení tejto oblasti,
- presadzovanie bezpečnostných opatrení je efektívne iba vtedy, ak nespočíva iba v naprávaní jednotlivých nedostatkov, ale skúma príčiny ich vzniku,
- organizačné riešenie systému je pre bezpečnosť rovnako dôležité ako technické,
- efektívne predchádzanie nehodám možno dosiahnuť cielenou analýzou všetkých nedostatkov a nežiaducich udalostí, ktoré ešte nespôsobili škodu.

Prijatím zákona č. 174/1968 Zb. s účinnosťou od 1. januára 1969 sa vytvorili legislatívne možnosti na vznik Slovenského úradu bezpečnosti práce ako ústredného orgánu štátnej správy. Po vymenovaní jeho riaditeľa vládou SR 14. februára 1969 úrad vzápätí začal zaškoľovať pracovníkov, vydávať metodické pokyny a nevyhnutné všeobecne záväzné právne predpi-

sy. Počas roka 1969 sa do jeho sústavy postupne začleňovali vtedajšie dozorné inštitúcie, z ktorých úrad vznikol. Zákon a nadväzujúce právne predpisy, ktoré úrad vydával, vychádzali z dokumentov Medzinárodnej organizácie práce.

Vytvorenie štátneho odborného dozoru položilo základ na výkon inšpekcie bezpečnosti práce na Slovensku. Postupným preberaním úloh dovtedy existujúcich dozorných inštitúcií sa najskôr vytvárali organizačné podmienky na fungovanie novoustanoveného orgánu dozoru. Popri úpravách v organizačných štruktúrach sa uskutočnili aj úpravy v oblasti metód a foriem výkonu inšpekcie. A to od individuálnych metód, pri ktorých sa uprednostňovalo zameranie na jednotlivé zariadenia, činnosti, pracovné podmienky, prostriedky osobnej ochrany a pod., až po kolektívne, tzv. komplexné previerky, pri ktorých sa kontrolovali v podstate všetky oblasti bezpečnosti práce. Formy výkonu inšpekcie sa tiež významne upravovali využitím tzv. kontrolných zoznamov. Napriek týmto úpravám inšpektori využívali pri výkone inšpekcie vlastné poznatky o stave bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci v organizáciách a tomu prispôbovali zameranie previerok.

Zákon o štátnom odbornom dozore nad bezpečnosťou práce č. 174/1968 Zb. ustanovil aj rozsah činnosti Slovenského úradu bezpečnosti práce. V tomto rozsahu zmocnil úrad, aby v rámci svojej územnej pôsobnosti vydával po dohode s príslušnými orgánmi a organizáciami predpisy na zaistenie bezpečnosti práce a technic-

kých zariadení. V zmysle uvedeného zmocnenia **úrad väčšinou už v začiatkoch svojej existencie osobitnými vyhláškami upravil s prihliadnutím na vtedajší stav vedy, techniky a hospodárstva tieto oblasti:**

- zriadenie inšpektorátov bezpečnosti práce,
- základné požiadavky na zaistenie bezpečnosti práce a technických zariadení,
- evidenciu a registráciu pracovných úrazov a hlásenie prevádzkových nehôd (havárií) a porúch technických zariadení,
- určenie vyhradených technických zariadení a ustanovenie niektorých podmienok na zaistenie ich bezpečnosti,
- výber prototypov strojov a zariadení na posudzovanie z hľadiska požiadaviek bezpečnosti práce a technických zariadení,
- kontroly, revízie a skúšky plynových zariadení,
- požiadavky na zaistenie bezpečnosti práce a technických zariadení vo vnútrozemskej plavbe,
- požiadavky na zaistenie bezpečnosti práce s laserami,
- niektoré povinnosti organizácií na zaistenie bezpečnosti práce pri dovážaných technických zariadeniach,
- zaistenie bezpečnosti práce v nízkotlakových kotolniach,
- zaistenie bezpečnosti práce s ručnými motorovými reťazovými píľami,
- zaistenie bezpečnosti práce pri stabilných zásobníkoch na sypké materiály,
- zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri výrobe a spracúvaní výbušnín,

- požiadavky na ochranu pred výbuchmi horľavých plynov a pár,
- požiadavky bezpečnosti práce a technických zariadení pri stavebných prácach,
- zaistenie bezpečnosti práce a technických zariadení pri práci so živcami,
- bezpečnosť práce a technických zariadení pri prevádzke cestných vozidiel,
- zaistenie bezpečnosti technických zariadení v jadrovej energetike.

Nové právne úpravy, prirodzene, neobišli ani dôležitú oblasť – výskum bezpečnosti práce. Tento výskum vykonával Výskumný ústav bezpečnosti práce, ktorý bol od svojho vzniku v roku 1954 súčasťou štruktúry bezpečnosti práce riadenej orgánmi odborového hnutia. Prijatím zákona č. 174/1968 Zb. sa výskumný ústav postupne stal teoretickou, metodickou, vedecko-výskumnou, informačnou a certifikačnou základňou štátneho systému starostlivosti o bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci. Výsledky činnosti ústavu vo forme realizačných výstupov sa uplatňovali pri tvorbe všeobecne záväzných právnych predpisov bezpečnosti práce a technických noriem, pri metodickom usmerňovaní činnosti inšpekčných orgánov a štátneho skúšobníctva.

Aj propagácia bezpečnosti práce sa po vzniku Slovenského úradu bezpečnosti práce začala vykonávať novou formou. V roku 1970 ústav začal vydávať časopis *Bezpečná práca* – dvojmesačník pre teóriu a prax bezpečnosti práce, ktorý je dodnes cenným zdrojom informácií a vedomostí.

Ing. Teodor Hatina

